

5 Trajnostna regionalna kakovost življenja

Marko Krevs

Ob prebiranju vse obsežnejše svetovne in tudi domače literature, ki obravnava kakovost življenja, manj pozoren bralec zlahka dobi občutek, da se na tem področju po letu 1970 ni prav veliko spremenilo. Še vedno je potrebno zelo pozorno prebrati, kaj si avtor ob njeni omembi predstavlja, saj je postala nekakšen krovni pojem za filozofsko in empirično zelo različno opredeljene »značilnosti življenja«. Velja tudi obratno, v rabi je precejšnje število pojmov, ki se vsebinsko in metodološko popolnoma ali deloma prekrivajo s katero izmed različic kakovosti življenja. Avtorji vedno znova ugotavljajo, da gre za večrazsežnosten pojav, za merjenja katerega obstaja naraščajoča količina merskih instrumentov, ki pa so med sabo le delno in pogojno primerljivi. V političnem diskurzu se pojem kakovost življenja pogosto pojavlja, morda tudi zaradi izmuzljivega pomena in obenem pozitivne konotacije. V Viziji Slovenije 2050 je del predvidenih ciljev opisan takole: »V sozvočju z okoljem in s časom smo našli ravnovesje kakovostnega življenja« ... »Slovenci smo leta 2050 srečni ljudje. V vsakdanjem življenju občutimo, zakaj nas globalne lestvice blaginje uvrščajo čisto pri vrhu. Živimo kakovostno: bolje, bolj zdravo in dlje«. Je ohlapnost rabe pojma v političnem in javnem govoru njegova zloraba ali prav nasprotno, postmodernistično omogočanje soobstoja različnih razumevanj in ravnanj, ki morda delijo le skupno ime in del vrednostne usmerjenosti? Politika izrecno in nedvoumno postavlja kakovostno življenje med cilje razvoja družbe. S tem nadaljuje svoj pomemben vpliv tudi na raziskovanje kakovosti življenja, saj je šele politična raba pojma prenesla težišče obravnave iz skoraj izključno akademskih razprav v uporabne raziskave, strateško gospodarsko, družbeno in prostorsko načrtovanje ter udejanjanje načrtovanega razvoja. Številnim raziskovalcem iz različnih strok bo to dodaten izziv za usmeritev naporov v iskanje jasneje opredeljene in merljive kakovosti življenja in še bolj v iskanje načinov, kako bi se lahko temu razvojnemu cilju, viziji približali – družba, posamezniki, lokalne ali regionalne skupnosti.

V poglavju pišemo o kakovosti življenja »v širšem smislu«. Uporabimo jo kot krovni pojem, ki daje splošen vsebinski okvir številnim sorodnim pojmom, ki na ozek ali širok, neposreden ali posreden, kvantitativen ali kvalitativen, objektivni ali subjektivni način odražajo kakovost življenja prebivalcev. Med takšne »ožje« pojme sodijo na primer blaginja, življenjske razmere, življenjska raven, kakovost bivalnega oziroma življenjskega okolja, pa tudi kakovost življenja »v ožjem smislu«. Ne želimo iskati sistematičnega teoretičnega ali empiričnega odgovora na temeljna vprašanja opredeljevanja in merjenja trajnostne regionalne kakovosti življenja. Nasprotno, z razpravo o izbranih problemih, primerih dobrih praks, vprašanji in idejami s širokega

interdisciplinarnega področja proučevanja in doseganja trajnostne kakovosti življenja želimo dodati morda nekoliko neobičajen in razdrobljen, a konstruktiven prispevek k razvoju tega raziskovalnega področja. Bralca želimo prepričati o zmotnosti uvodno nakazanega vtisa o stagniranju raziskovanja kakovosti življenja. Področje je živahnije, kot je bilo v »zlati dobi« t. i. gibanja družbenih kazalcev (ang. *social indicators movement*) v 70-ih letih 20. stoletja (obsežen pregled razvoja do danes v Land, Michalos, 2015) oziroma gibanja območnih prostorskih kazalcev (Smith, 1973; Krevs, 1998). V poplavi objavljenih del so inovacije lahko dokaj neopazne; na primer sprememba filozofske opredelitve, kaj nas osrečuje, izboljšanje načina merjenja nekega elementa kakovosti življenja, standardizacija merjenja nekaterih vidikov kakovosti življenja na velikih območjih in v različnih raziskavah, privlačen in učinkovit način sporočanja rezultatov vrednotenja kakovosti življenja. Na podlagi takšnih, na videz drobnih novosti, poskušamo pokazati, da so razmere morda že dozorele za vzpostavitev sistema trajnostne kakovosti življenja, ki ga v grobih obrisih skiciramo v nadaljevanju.

V prvem delu tako predstavljamo tesno prepletenost pojmov kakovosti življenja in trajnostnega razvoja ter opredelimo trajnostno območno oziroma trajnostno regionalno kakovost življenja. V nadaljevanju poglavja na kratko izpostavimo nekaj pomembnih vidikov napredka pri merjenju kakovosti življenja, s posebnim poudarkom na merjenju območne kakovosti življenja. Ker je objektivnim kazalcem za merjenje trajnostnega regionalnega razvoja namenjeno posebno poglavje te knjige (Vintar Mally, Kušar), večjo pozornost namenimo subjektivnemu vrednotenju regionalne kakovosti življenja. Predstavimo nekaj rezultatov novejših raziskav subjektivnega vrednotenja izbranih elementov kakovosti življenja po statističnih regijah v Sloveniji, med njimi tudi raziskave, ki smo jo leta 2015 izvedli s pomočjo študentov. V zaključnem delu izpostavimo nekaj temeljnih izzivov za raziskovanje in udejanjanje trajnostne območne kakovosti življenja v prihodnje.

5.1 Kakovost življenja in trajnostni razvoj

V literaturi ter tudi v javnem in političnem govoru se pojma kakovost življenja in trajnostni razvoj praviloma tesno in skoraj sopomensko prepletata. Primeri takšnega poenostavljenega načina izražanja te soodvisnosti so nekatere opredelitve trajnostnega razvoja kot »dostopnosti in trajanja določene kakovosti življenja« (Robeyns, van der Veen, 2007, str. 5), »zagotavljanja boljše kakovosti življenja za vsakogar zdaj in za naslednje generacije« (Local ..., 2010, str. 4) ter kakovosti življenja kot končnega cilja (trajnostnega) razvoja (po Slabe Erker, Lavrač, 2009, str. 14). Kakovost življenja »izhaja iz sreče, hkrati pa je končni cilj trajnostnega razvoja, če ga pravilno pojmujejo. Lahko bi rekli, da prav kvaliteta življenja povezuje oboje, srečo in trajnostni razvoj, v konsistentno celoto« (prav tam).

Že bežen pogled v resničnost nas opozori, da pojma kakovost življenja in trajnostni razvoj nista nujno in samoumevno istoznačno povezana. Kakovostno življenje danes pogosto temelji na prekomernem izkoriščanju neobnovljivih naravnih virov ter povzroča onesnaževanje okolja, s čimer poslabšuje možnosti kakovostnega življenja naslednjih generacij. Kljub vse pogostejšemu povezovanju pojmov kakovosti življenja

in trajnostnega razvoja v literaturi najdemo le redke poskuse opredelitve trajnostne kakovosti življenja ali sorodnih pojmov, kot sta na primer trajnostna življenjska raven (Krevs, 1998, str. 33) ali trajnostna sreča (Seligman, 2002, str. 45). Jedrnata opredelitev trajnostne kakovosti življenja, ki nam zadošča za potrebe nadaljnje razprave, bi torej lahko bila kakovostno življenje, ki upošteva načela trajnostnega razvoja, poteka v smeri ciljev trajnostnega razvoja, ali se odvija v okviru trajnostnega razvoja. Trajnostna območna kakovost življenja je združena predstavitev trajnostne kakovosti življenja za prebivalce obravnavanega območja. Trajnostna regionalna ali državna kakovost življenja sta različici trajnostne območne kakovosti življenja.

Izmed številnih filozofskih pogledov, ki vplivajo na opredeljevanje, merjenje in udejanjanje kakovosti življenja, izpostavimo dva, hedonističnega in evdemoničnega. V sodobni zgodovini raziskovanja in statističnega merjenja kakovosti življenja, ki je bilo zlasti intenzivno od 70. let 20. stoletja, je prevladoval hedonističen pogled. V skladu s tem vidikom je kakovost življenja sestavljena iz užitka in sreče oziroma pozitivnih učinkov pridobivanja ali lastništva materialnih stvari ter možnosti delovanja (Kraut, 1979, cv: Anič, 2012). Med začetniki hedonističnega razumevanja blaginje v literaturi navajajo Aristipa iz 4. stoletja p. n. š. (Anič, 2012, str. 10). Med njegovimi nasledniki (prav tam) so na primer de Sade (ki se je osredotočil bolj na telesne užitke), utilitaristični filozof Bentham (ki je pogled razširil na maksimiziranje užitkov, apetitov, osebnih koristi) ter številni avtorji, ki so užitkom dodali tudi doseganje imenitnejših ciljev ter maksimiziranje sreče. V nekoliko razširjenem smislu hedonistične pristope uporablja tudi pretežni del sodobnih raziskovalcev kakovosti življenja, ki se ukvarjajo na primer s subjektivno blaginjo, zadovoljstvom z življenjem, pozitivnimi (prijetnimi) in negativnimi (neprijetnimi) čustvi.

Evdemonični vidik blaginje (v žargonu tudi »aristotelski«, OECD, 2013, str. 259) je Aristotel povezoval z »dobrim življenjem«, »zaželenim življenjem«, ki se bolj kot na srečo naslanja na uresničitev človekovih potencialov (Waterman, 1993, cv: Anič, 2012; Ostenfeld, 1994). Izkusiti evdemonično blaginjo pomeni živeti v skladu s svojim pravim značajem (gr. *daemon*) oziroma v skladu s samim sabo. Posameznik si izbere in zasleduje cilje, ki so skladni z njegovim pravim značajem, kar daje njegovemu življenju namen in pomen (Anič, 2012, str. 8–9). Evdemonija torej ni opredeljena z užitki in zadovoljstvom s svojim življenjem, temveč s subjektivno izkušnjo, povezano z delanjem tistega, kar je vredno delati, in imetjem tistega, kar je vredno imeti (Norton, 1976). Aristotel je hedonično srečo razumel kot vulgaren ideal, ki dela ljudi sužnje želja, pravo srečo pa kot izražanje kreposti, ki ne vodijo do užitkov, pač pa so standard, s katerim primerjamo človeška življenja (Anič, 2012, str. 22). Evdemonija torej ni običajna sreča, ampak zaželeno stanje, ki ga presojava z vidika nekega vrednostnega okvira. Merilo ni lastno zadovoljstvo, ampak ocena zunanjega opazovalca. Evdemonija ni stanje duha, zadovoljstvo ipd., ampak je način življenja (prav tam).

Na podlagi te zgoščene primerjave med dvema filozofskima pristopoma želimo izpostaviti zlasti skladnost evdemoničnega pogleda s principi opredeljevanja trajnostnega razvoja, izkoriščanja endogenih lokalnih ali regionalnih virov in seveda trajnostne kakovosti življenja. Navezavo filozofskih razmišljanj z razumevanjem trajnostnega vidika kakovosti življenja dopolnimo še z razmišljanji psihologa Seligmana (2002, str. 45) o tem, kaj najbolj prispeva k trajnosti posameznikove sreče (ang. *enduring level of*

happiness). To niso njegove podedovane značilnosti ali okoliščine, v katerih živi, temveč dejavniki, nad katerimi ima prostovoljen nadzor in temeljijo na pozitivnih čustvih o preteklosti, sedanjosti ali prihodnosti.

Na meji med filozofskimi in metodološkimi pristopi so se v evropskem proučevanju kakovosti življenja oblikovale štiri tradicije (po Robeyns in van der Veen, 2007; Rudar Neral, 2013). Prva temelji na objektivno izmerjenih dostopnih virih za življenje, druga, utilitarna, na subjektivno zaznanem zadovoljstvu z življenjem ter zadovoljitvi potreb (stopnja sreče, subjektivne koristi), tretja na posameznikovih zmogljivostih za uspešna »delovanja« v njegovem življenju (v sozvočju z lastnimi pogledi na to, kaj je »vredno« v življenju) ter četrta na uporabo več (tudi vseh treh) pristopov hkrati. Prva pristopa se najbolj navezujeta na hedonistično razumevanje kakovosti življenja. Tretji pristop temelji na Senovem zmožnostnem pojmovanju blaginje posameznika ali lokalne skupnosti (Sen, 1994; cv: Mandič, 2015, str. 834 in str. 828), ki je blizu evdemonični kakovosti življenja. Ta pristop se zdi obetaven (a še malo preizkušen, po Robeyns in van der Veen, 2007) tudi z vidika udejanjanja trajnostnega kakovostnega življenja, ki mu v nadaljevanju namenimo posebno pozornost. Navezuje se namreč tudi na moč, ki jo čutijo prebivalci ali pripadniki (lokalnih) skupnosti pri delovanju v svojem življenju, oziroma njihovo zmožnost za doseganje blaginje, ki jo Mandičeva povezuje s pojmom opolnomočenje (2015).

Navezanost opredeljevanja in nato merjenja kakovosti življenja v razmerju do ciljev trajnostnega razvoja sproža številna zanimiva vprašanja in razmišljanja, ki lahko krepko spremenijo doseganje lotevanje problematike. Vsak posameznik in vsaka območna skupnost (od lokalnega do mednarodnega merila) sta posebna, različna od drugih. Logična posledica je, da ima vsak posameznik ali skupnost drugačne cilje, jim daje drugačno težo in se jim približuje na drugačne načine in z drugačno hitrostjo. Različni cilji so lahko na primer zastavljeni v različnih prostorskih (se na primer nanašajo na stanovanje, lokalno bivalno območje, regijo, ...), časovnih (trenutni, dolgoročni, ponavljajoči se, ...), družbenih (jih deli s svojim partnerjem, družino, prebivalci občine ali države, ...) »merilih«. Poleg tega pa se s časom cilji lahko močno spremenjajo. Ali torej potrebujemo posameznikom in skupnostim prilagojene opredelitve ciljev in merjenje stopnje doseganja ciljev trajnostne kakovosti življenja? Morajo biti te opredelitve dinamične?

Ne želimo problematizirati obstoja skupnih ciljev območnih skupnosti, saj si doseganja ciljev trajnostnega razvoja in trajnostnega kakovostnega življenja, ki se nanašajo na večje skupnosti ali območja, ne moremo predstavljati brez usklajevanja in sodelovanja članov skupnosti. Pač pa je bila doslej premalo izkoriščena možnost dejavnega vključevanja posameznikov v sistem sooblikovanja, vrednotenja, spremljanja in udejanjanja teh ciljev. Z jasnejšo navezavo »njegovih« ciljev (vsaj tistih, za katere obstajajo meritve) s cilji lokalne in širše skupnosti, bi namreč prispevali k boljši seznanjenosti o doseganju posameznikovih in skupnostnih ciljev, o pomenu njegovega prispevka k uresničevanju skupnostnih ciljev, o »uspešnosti« njegove lokalne, regionalne, državne skupnosti v primerjavi z drugimi in podobno. Z učinkovito obveščeno in ozaveščeno bi se povečalo posameznikovo opolnomočenje, posledično pa tudi skupno zavedanje o zmožnosti in uspešnosti lokalne ali širše skupnosti pri udejanjanju ciljev trajnostnega razvoja oziroma trajnostne kakovosti življenja. S krepitvijo

pripadnosti območni skupnosti bi se okrepili ne le bolj tekmovalni, hedonski, ampak tudi globlji evdemonični, samouresničitveni vidiki kakovosti življenja, s tem pa tudi skupna stopnja dosežene kakovosti življenja. Da je ustrezno motiviranje posameznikov za doseganje »višjih«, evdemoničnih skupnih ciljev mogoče v praksi, v Sloveniji dokazujejo na primer prostovoljne čistilne akcije, vključevanje v dobrodelne dejavnosti ali uspešno delovanje sistema ločenega zbiranja odpadkov. Ne dvomimo, da je doseganje in ohranjanje visoke kakovosti življenja dovolj imeniten in privlačen cilj za aktivnejše vključevanje posameznikov pri njegovem doseganju. Zato se k razmišljanju o možni izvedbi in posledicah ideje vrnemo tudi v nadaljevanju poglavja.

5.2 Razvoj proučevanja območne kakovosti življenja

Kakovost življenja je predmet širokega večdisciplinarnega proučevanja. Izmed številnih primerov razvoja tega raziskovalnega področja smo izbrali predvsem takšne, ki kažejo dosednji metodološki napredek oziroma nakazujejo možen napredek proučevanja trajnostne območne kakovosti življenja v prihodnosti.

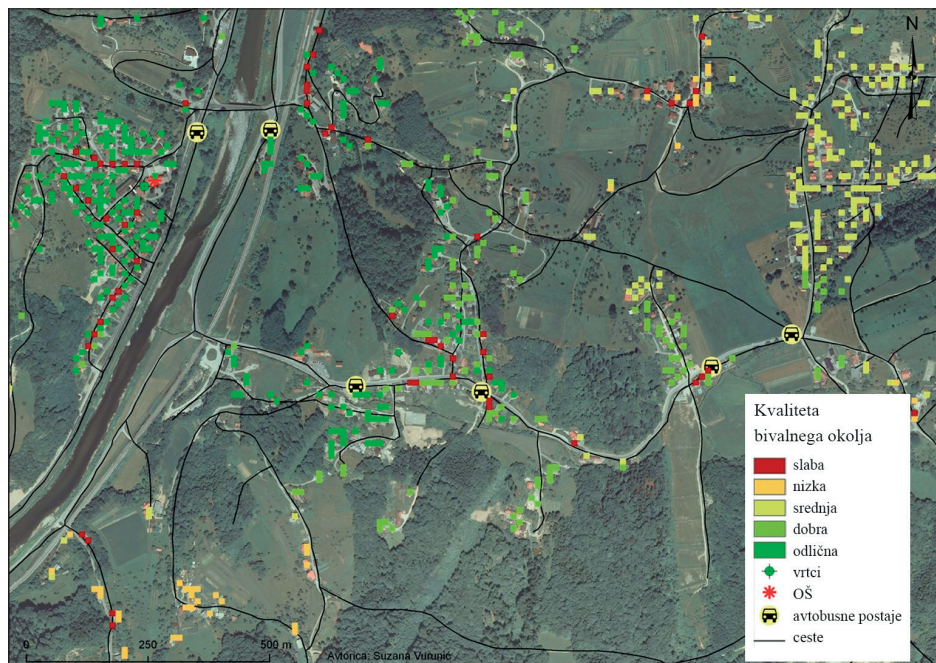
Prvo veliko področje številnih novosti predstavlja merjenje objektivnih in subjektivnih kazalcev posameznih vidikov kakovosti življenja. Prizadevanja se odvijajo v dveh smereh. Za države, regije, tudi večja mestna območja se uveljavljajo standardizirani, med obravnavanimi območji in v časovnem zaporedju primerljivi kazalci oziroma nabori kazalcev kakovosti življenja (na primer OECD Better Life Index, Eurostat Statistics on Income and Living Conditions EU-SILC, Eurofund European Quality of Life Survey EQLS, Mercer Quality of Living Index, International living, Gallup World Pool, Legatum Prosperity Index). Nekatere od teh raziskav izvajajo v rednih časovnih razmikih, z njimi pokrivajo velika območja ali vključujejo zelo veliko število anketiranih, kar vse prispeva k izgradnji referenčnega znanja o kakovosti življenja. Časovna in medobmočna primerljivost teh kazalcev je izredno pomemben temelj za kopičenje in utrjevanje znanja o spreminjanju kakovosti življenja v prostoru in času, merjenje učinkov razvojnih politik na kakovost življenja, ali na ocenjevanje približevanja različnim dolgoročnejšim ciljem trajnostne kakovosti življenja. Na podlagi statistične povezanosti med temi in drugimi kazalci raziskovalci preizkušajo uporabo novih kazalcev, ki razkrivajo dodatne vidike kakovosti življenja, iščejo dejavnike, ki vplivajo na spreminjanje kakovosti življenja, ali obratno, ugotavljajo na katere pojave in procese ima dosežena stopnja kakovosti življenja vpliv na proučevanih območjih. Druga smer razvoja teži k iskanju novih, območno in časovno specifičnih kazalcev kakovosti življenja. Tovrstne raziskave pogosto proučujejo kakovost življenja na lokalni ravni, za katero ni na voljo prej omenjenih »standardiziranih« kazalcev. Pogost pristop za izboljšanje primerljivosti takšnih lokalnih raziskav je, da poleg specifičnih kazalcev merijo tudi katerega izmed zgoraj omenjenih referenčnih kazalcev.

Prav pri merjenju specifičnih kazalcev območne, praviloma lokalne ali regionalne kakovosti življenja, je opazen izrazit prispevek geografskih raziskav (Krevs, 2000; Tiran, 2017). K metodološkemu napredku zlasti prispevajo uporaba geoinformacijskih orodij, razpoložljivost vse bogatejših zbirk prostorskih podatkov, uporaba metod večkriterijskega vrednotenja, strojnega učenja in podobno. Med primeri tovrstnega

metodološkega prispevka k proučevanju različnih elementov območne kakovosti življenja v Sloveniji so preizkušanje uveljavljanja lokalne prostorske dostopnosti določenih storitev ali območij za zadovoljevanje različnih (na primer rekreacijskih) potreb, naravnih razmer in naravne ogroženosti na območju bivanja kot elementov lokalne kakovosti življenja (Krevs, 1996, 1998, 2002), ocenjevanje prometne dostopnosti središč, javne in oskrbne koristi (Kozina, 2013, 2016), lokalne prometne varnosti, estetske vrednosti bivalnega okolja, peš dostopnosti mestnih dobrin in storitev, dostopnost javnega potniškega prometa, lokalne ocene onesnaženosti zraka in hrupa (Tiran, 2015, 2016, 2017). Za izračune večine omenjenih kazalcev so uporabljeni bistveno podrobnejši prostorski podatki, kot so prikazani v rezultatih raziskav. Za nadaljnji razvoj raziskovanja lokalne kakovosti življenja je izredno pomembno zavedanje, da bi lahko bili končni rezultati že zdaj prikazani prostorsko podrobneje – na primer kot v primeru raziskave kakovosti bivalnega okolja na območju Celja (Vurunič, 2012; slika 5.1).

Slika 5.1: Primer lokalnega večkriterijskega vrednotenja kakovosti bivalnega okolja na Polulah, v Ločnici in Zagradu.

Vir: Vurunič, 2012.

Na področju subjektivnega merjenja območne kakovosti življenja opazamo dva trenda. Prvega predstavlja uveljavljanje subjektivnega merjenja kakovosti življenja v okviru rednih statističnih raziskav (na primer Eurostat EU-SILC; SURS-SILC), v rednih časovnih razmikih in na razmeroma velikem številu anketiranih. Drugi trend se kaže v vključevanju splošnejših standardiziranih merskih instrumentov za ocenjevanje kakovosti življenja v geografskih raziskave lokalne kakovosti življenja, v katerih sicer

prevladujejo vprašanja o zadovoljstvu s številnimi vidiki kakovosti okolja oziroma območnimi življenjskimi razmerami. V sicer redkih slovenskih primerih tovrstnih geografskih raziskav zasledimo na primer uporabe merskih instrumentov za ocenjevanje zadovoljstva z življenjem (na primer Cantrilova lestev, ali lestvica zadovoljstva z življenjem, SWLS) (Tiran, 2015; Krevs, 2015), poleg hedonističnih pa tudi instrumente, ki merijo evdemonične vidike kakovosti življenja, vključno z ocenami opravnomočnosti (Krevs, 2015).

V dosedANJI zgodovini raziskovanja subjektivne kakovosti življenja je bilo razvito veliko število merskih instrumentov. Številni raziskovalci so pričakovali, da različne mere subjektivne blaginje in sreče pravzaprav merijo isto stvar. Razlike med rezultati so jih običajno odvrnile od uporabe tovrstnih kazalcev nasploh ali pa so izbrali enega od njih, kot boljšega od ostalih (World..., 2015, str. 15). Podrobnejše in obsežnejše raziskave so pokazale, da so razlike med rezultati različnih merskih instrumentov razumljive in zaželene. Danes prevladuje zavzemanje za hkratno uporabo več različnih mer subjektivne blaginje, ki naj omogoči vse boljše poznavanje njihovih medsebojnih razlik, dopolnjevanja ter povezanosti z drugimi merami kakovosti življenja. Med odmevnejšimi publikacijami, ki spodbujajo hkratno uporabo raznovrstnih standardiziranih merskih instrumentov (vprašalnikov in metod izračunavanja skupnih kazalcev), je OECD-jev priročnik za merjenje subjektivne blaginje (OECD, 2013). Pomembno vlogo na področju vključevanja subjektivnih kazalcev kakovosti življenja v svoje redne raziskave igra tudi Eurostat. Z modeliranjem sestavljenih kazalcev zadovoljstva z življenjem ter proučevanjem dejavnikov, ki na te kazalce vplivajo (Eurostat, 2016) se pripravlja na vključevanje več doslej le eksperimentalno preizkušenih (Eurostat, 2012) kazalcev subjektivne blaginje v osrednje merilne instrumente EU-SILC, ki se bodo uporabljali vsako leto (Eurostat, 2017).

Na podlagi doslej zapsanega se objektivno in subjektivno proučevanje območne kakovosti življenja izvaja v različnih prostorskih merilih. Standardizirano merjenje kakovosti življenja prevladuje v raziskavah po državah in regijah, standardizirano subjektivno merjenje se šele poskusno uporablja tudi v raziskavah lokalne kakovosti življenja. Lokalne raziskave kakovosti življenja pa vključujejo več dodatnih, lokalno specifičnih informacij o različnih elementih kakovosti življenja. Območna kakovost življenja pomeni posplošitev kakovosti življenja posameznih prebivalcev, ki si vsakodnevno »delijo« neko območje. S tega vidika se med geografskimi obravnavami kakovosti življenja tovrstni povezavi med prebivalci nekega območja najbolj približamo na lokalni ravni, na primer na ravni sosesk, delov večjih naselij ali območju več manjših bližnjih naselij. Na ta način je namreč vsaj del elementov kakovosti življenja znotraj obravnavanega območja podoben za večino tamkajšnjih prebivalcev, s čimer se izboljša možnost zaznave razlik med območji, prepoznavanja dejavnikov ugotovljene stopnje kakovosti življenja ter učinkovitejše ukrepanje v primeru jasneje zaznanih problemov.

Načelno zavzemanje za lokalno raven kot temeljno prostorsko raven proučevanja kakovosti življenja (življenjske ravni, blaginje, kakovosti življenjskega okolja ipd.) se sicer pojavi že v času t. i. gibanja za območne družbene kazalce. Vendar izpostavljanje temeljnega pomena lokalne ravni vrednotenja območne kakovosti življenja ne pomeni, da zanikamo pomen tudi drugih ravni dožemanja in vrednotenja kakovosti

življenja, prostorskih od regionalne, do državne in mednarodne, a tudi osebne in družbene (na primer družinske). Helliwell in sodelavci (World..., 2015, str. 42) na primer v raziskavah kakovosti življenja pogrešajo hkratno obravnavo v več merilih (ang. *multi-level studies*).

Naslednje pomembno področje, ki terja in prinaša novosti v raziskovanje trajnostne kakovosti življenja, je poznavanje povezanosti meritev kakovosti življenja z »realnostjo« in realno opredeljenimi cilji trajnostnega razvoja. Združeni narodi v obdobju 2015–2030 delujejo v smeri intenziviranja razvoja in uporabe novega metodološkega okvira za merjenje razvojnega približevanja 17 univerzalnim globalnim trajnostnim razvojnim ciljem (*sustainable development goals*, SDG) in 169 nadaljnjim podciljem (*targets*) (OECD, 2015, str. 42), ki naj bi pomembno vplival na razvoj tovrstne metodologije v svetovnem merilu. Vendar kljub obsežni literaturi in opravljenem raziskovanju še vedno le malo vemo o povezanosti meritev različnih elementov in vidikov kakovosti življenja z zmožnostjo posameznika in skupnosti, da dejansko vpliva na približevanje konkretnim ciljem trajnostnega razvoja oziroma trajnostni kakovosti življenja.

V prejšnjem poglavju smo razpravljali o potencialnem pomenu opredelitev osebnih in skupnostnih trajnostno-razvojnih ciljev, uporabe ustreznega informiranja za povečanje ozaveščenosti, opravnomočenja in nato dejanskega delovanja v smeri doseganja trajnostne kakovosti življenja. Glede na pomen, ki ga ima v tem procesu učinkovito informiranje za delovanje posameznika pri doseganju njegove in skupnostne trajnostne kakovosti življenja, opisani proces poimenujemo informacijsko-akcijska zanka. Poleg ustrezne vsebinske (gospodarske, družbene, okoljske) in količinske opredelitve razvojnih ciljev, ki omogočata uspešno merjenje približevanja ciljem trajnostnega razvoja oziroma trajnostni kakovosti življenja na določenem območju, je v sklopu informacijsko-akcijske zanke pomembno odprto vprašanje, kako v ta proces uspešno vključiti posameznika. Vključitev posameznika namreč pomeni, da ne sprejme le vloge opazovalca, temveč se »včlani« v delovanje lokalne, regionalne in širše skupnosti pri zasledovanju lokalnih, regionalnih, državnih, globalnih ciljev trajnostne kakovosti življenja. Ustrezno neprestano obveščanje, ki je razumljivo, pritegne pozornost, motivira (na primer z opozarjanjem na ugodne ali neugodne premike v vrednostih kazalcev v kratkem času ali v daljših obdobjih, s primerjavami z drugimi območji, ki jih lokalno ali regionalno prebivalstvo morda dojema kot zgled ali želi z njimi »tekmovati«), obenem ozavešča, da se trajnostna kakovost življenja spreminja vsak dan in da prav vsak prebivalec vsakodnevno vpliva na te spremembe. Ker gre za kombiniranje hedonističnih in evdemoničnih principov, bi bilo posamezniku sodelovanje hkrati vznemirljivo z vidika »tekmovanja« z drugimi območji in izpolnjujoče z vidika doseganja višjih, skupnih ciljev.

Čeprav se ideja morda zdi utopična, po našem mnenju že obstajajo potrebna znanja z različnih strokovnih področij, tehnološke možnosti ter zadostna raven informacijsko-komunikacijske pismenosti, okoljske ozaveščenosti in evdemonične odzivnosti prebivalstva, ki omogočajo vzpostavitev »sistema trajnostne kakovosti življenja«. To bi bil sistem, ki bi omogočal učinkovito postavljanje ciljev trajnostne kakovosti življenja oziroma trajnostnega razvoja, nazorno spremljanje teh ciljev na različnih prostorskih ravneh v realnem času, posamezniku in javnosti prilagojeni načini informiranja, tudi

o tem, kako in koliko lahko prispevajo k približevanju zastavljenih ciljev. Povezoval bi ustanove, ki bi merile oziroma modelirale ustrezne elemente kakovosti življenja, medije, raziskovalne in izobraževalne ustanove, lokalne, regionalne skupnosti, državno upravo in posameznike. Seveda vzpostavitev takšnega sistema prinaša vrsto tehničnih, informacijskih, tudi političnih in etičnih vprašanj. Vendar se zdi cilj, doseganje trajnostne kakovosti življenja, vreden takšnega truda. Morda bi bila Slovenija idealna za pilotni preizkus takšnega sistema.

Katera so torej ključna odprta vprašanja in področja, ki bi po našem mnenju pomembno prispevala k učinkovitosti sistema trajnostne kakovosti življenja? Poleg informacijsko-komunikacijske infrastrukture in vseprisotne mobilne informacijsko-komunikacijske tehnologije bi bili ključnega pomena na primer zasnova delovanja v več merilih hkrati (tako z vidika doseganja ciljev, kot primerjanje z drugimi območji) ter delovanje v realnem času (tovrstno vizijo smeri razvoja izpostavljata tudi Land, Michalos, 2015). Vseprisotnost informacijske tehnologije, ki vključuje tudi mobilne naprave in s tem tehnično omogoča neprestan dvosmeren dostop do sistema trajnostne kakovosti življenja, predstavlja pomembno tehnološko podlago sistema. Po drugi strani pa lahko zavede snovalce in uporabnike sistema, da s slabo premišljeno poplavo informacij (o tako kompleksnem pojavu bo količina informacij neizogibno velika) dosežejo neželen odklonilen odziv uporabnikov, namesto njihovega motiviranega vključevanja v sistem in v spreminjanje lastne in skupnostne območne trajnostne kakovosti življenja. Potrebno bo torej dobro premišljeno, učinkovito informiranje posameznikov in javnosti, ki vključuje izkušnje s področja infografike (na primer SURS – Kakovost življenja; OECD, 2015c) in personaliziranega prilagajanja predstavitev in vrednotenja življenjskih razmer (na primer OECD, 2015b). Pomemben bi bil prenos izkušenj s področja javnega obveščanja, celo s področja oglaševanja, koliko informacij, na kakšen način in kdaj naj bodo posredovane (na primer redno tudi preko javnih medijev, a ne preveč), da posameznike in lokalne skupnosti pritegne in motivira za delovanje. Za ozaveščanje, krepitev opolnomočenja in tudi učinkovitejše delovanje posameznikov v smeri trajnostne kakovosti življenja lahko pomembno vlogo odigra uporaba umetne inteligence, ki na podlagi posameznikovih preferenc in zmožnosti, območja, na katerem živi, lokalne skupnosti, v katero je vključen ter podatkov v različnih merilih o doseganju trajnostne kakovosti življenja podaja razlage, namige, usmeritve za delovanje. Primer uporabe umetne inteligence in virtualnega sveta v t. i. resnih igrah s področja trajnostnega razvoja, namenjenih za učinkovito predstavljanje in učenje učinkov našega odločanja in ravnanja, smo lahko preizkusili v »igri« SOS-21 (Le Gonnidec, 2009). Žal »igra« danes na spletu ni več dostopna. A pred desetletjem je njen avtor, tudi za tovrstno ekspertno delo za Združene narode, prejel številna priznanja. Predvsem pa je pokazal, da so vsebinsko, oblikovalsko, informacijsko znanje in računalniška tehnologija že lep čas zreli za inovativno in učinkovito uporabo tudi v sistemu za trajnostno kakovost življenja, o kakršnem razmišljamo v tem poglavju.

Uvodoma smo navedli cilj države, da do leta 2050 svojim prebivalcem pomaga doseči kakovostno življenje. Velik del dosedanjega in bodočega dela na področju omogočanja proučevanja kakovosti življenja se odvija v državnih raziskovalnih, izobraževalnih in drugih ustanovah. Tudi vzpostavljanja skiciranega sistema za trajnostno kakovost življenja si ni mogoče predstavljati brez temeljne vloge državnih ustanov. Tukajšnje

poudarjanje pomena vključitve posameznikov torej cilja na prebivalce Slovenije, ki bodo glavni izvajalci doseganja kakovostnega življenja. Navedeno naj pripomore k temu, da vse večji del prebivalstva sprejme sodelovanje v »igri trajnostna kakovost življenja« kot del svojega vsakodnevnega življenja.

5.3 Subjektivno vrednotenje regionalne kakovosti življenja v Sloveniji

V okviru tematike trajnostnega regionalnega razvoja v Sloveniji želimo na kratko osvetliti tudi proučevanje regionalne kakovosti življenja v Sloveniji, kot ene izmed različic območne kakovosti življenja. Kot smo pojasnili že uvodoma, nekoliko več pozornosti namenimo subjektivnemu vrednotenju regionalne kakovosti življenja ter razpravi o njegovem potencialnem prispevku k udejanjanju trajnostne kakovosti življenja. Za ilustracijo obravnavane problematike med drugim uporabimo nekaj izbranih rezultatov raziskave subjektivnega vrednotenja območne, tudi regionalne kakovosti življenja v Sloveniji, ki smo jo leta 2015 izvedli s pomočjo študentov geografije Oddelka za geografijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani (Krevs, 2015).

Doslej je bilo izvedenih malo raziskav subjektivnih vrednotenj regionalne kakovosti življenja v Sloveniji. Več lahko zasledimo primerov proučitve subjektivne območne kakovosti življenja na primer po mestnih, obmestnih, podeželskih območjih (na primer Verlič-Dekleva, 1996; Krevs, 1996, 1999), pasovih oddaljenosti od središč (Kozina, 2013; Krevs, 2015), delu naselja, strnjjenosti in velikosti naselja (Krevs, 2015) ter po izbranih mestih (Tiran, 2015).

V eni redkih raziskav, ki se večrazsežnostno loti subjektivne regionalne kakovosti življenja v Sloveniji, Rudar Neralova (2013) uporabi podatke Eurofund-ove raziskave European Quality of Life Survey EQLS iz leta 2007. Rezultati EQLS so sicer dostopni za leta 2003, 2007 in 2012 (Eurofund), a ne po statističnih regijah. Za namen medregionalnih primerjav je avtorica pridobila podatke neposredno od Eurofund-a. Osrednji del njene raziskave predstavlja prikaz porazdelitve odgovorov ter ugotavljanje statističnih povezav med izbranimi (27) kazalci kakovosti življenja ter med statističnimi regijami.

Drugi vir podatkov o subjektivni regionalni kakovosti življenja za Slovenijo predstavljajo rezultati Eurostat-ovega merjenja splošnega zadovoljstva z življenjem EU-SILC (Eurostat, 2015). Od leta 2012 do 2015 so rezultati dostopni tudi na spletnih straneh Statističnega urada Republike Slovenije (SURS-SILC, 2017). Glede na velikost vzorca (v Sloveniji okoli 28.000 oseb) in izvedbo vzorčenja (SURS, 2012–2015) so rezultati neprimerno bolj zanesljivi, kot v omenjeni Eurofund-ovi raziskavi ali v nadaljevanju predstavljeni lastni raziskavi.

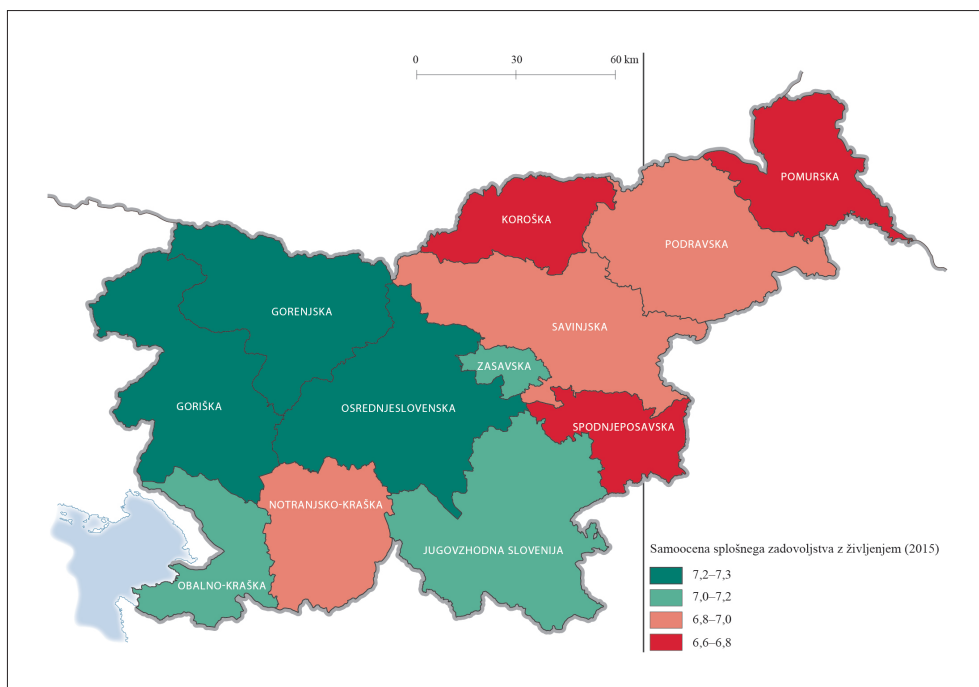
Na sliki 5.2 so prikazane povprečne ocene splošnega zadovoljstva z življenjem po statističnih regijah v Sloveniji v letu 2015, izmerjene na 10 stopenjski lestvici. Vprašanje je podobno enorazsežnostni Cantrilovi lestvi (Cantril, 1965; OECD, 2015a), ki sodi med najbolj razširjene hedonistične mere kakovosti življenja. Najvišjo stopnjo splošnega zadovoljstva z življenjem izražajo anketirani v Osrednjeslovenski, Gorenjski in Goriški statistični regiji, najnižjo pa v Koroški, Pomurski in Spodnjeposavski statistični regiji.

Na sliki 5.3 je prikazano spreminjanje ocen splošnega zadovoljstva z življenjem po statističnih regijah v obdobju 2012–2015. Glede na velikost vzorca ocenjujemo, da precej intenzivna nihanja zadovoljstva med leti odražajo dejansko precejšnjo občutljivost zadovoljstva z življenjem od leta do leta. Posebno izrazita skoka v zadovoljstvu z življenjem sta v obravnavanem obdobju izmerjena v Zasavski ter v Goriški statistični regiji in sicer med letoma 2014 in 2015.

V raziskavi, ki smo se je v letu 2015 lotili s študenti, smo izvedli večrazsežno vrednotenje subjektivne območne kakovosti življenja. Raziskava je bila izvedena z namenom ugotavljanja stopnje podobnosti spoznanj o subjektivno vrednoteni kakovosti življenja, do katerih pridemo s pomočjo izbranih uveljavljenih »merskih instrumentov« (vprašanj, npr. Cantrilove lestve, ali skupin vprašanj, na primer hedonističnih in evdemoničnih sestavljenih kazalcev kakovosti življenja) ter izbranih vprašanj o zadovoljstvu z razmerami v svojem življenju in življenjskem okolju, ki so bila uporabljena v raziskavah območne kakovosti življenja (na primer Krevs, 1996; Tiran, 2015, 2016, 2017). Nenaključni način vzorčenja in porazdelitev 815 anketiranih po statističnih regijah ne omogočata zanesljivega ocenjevanja regionalnih parametrov posameznih vidikov kakovosti življenja. Za ilustracijo v nadaljevanju izpostavimo le pogleda na ugotovitve raziskave, ki se navezujeta na problematiko, obravnavano v poglavju.

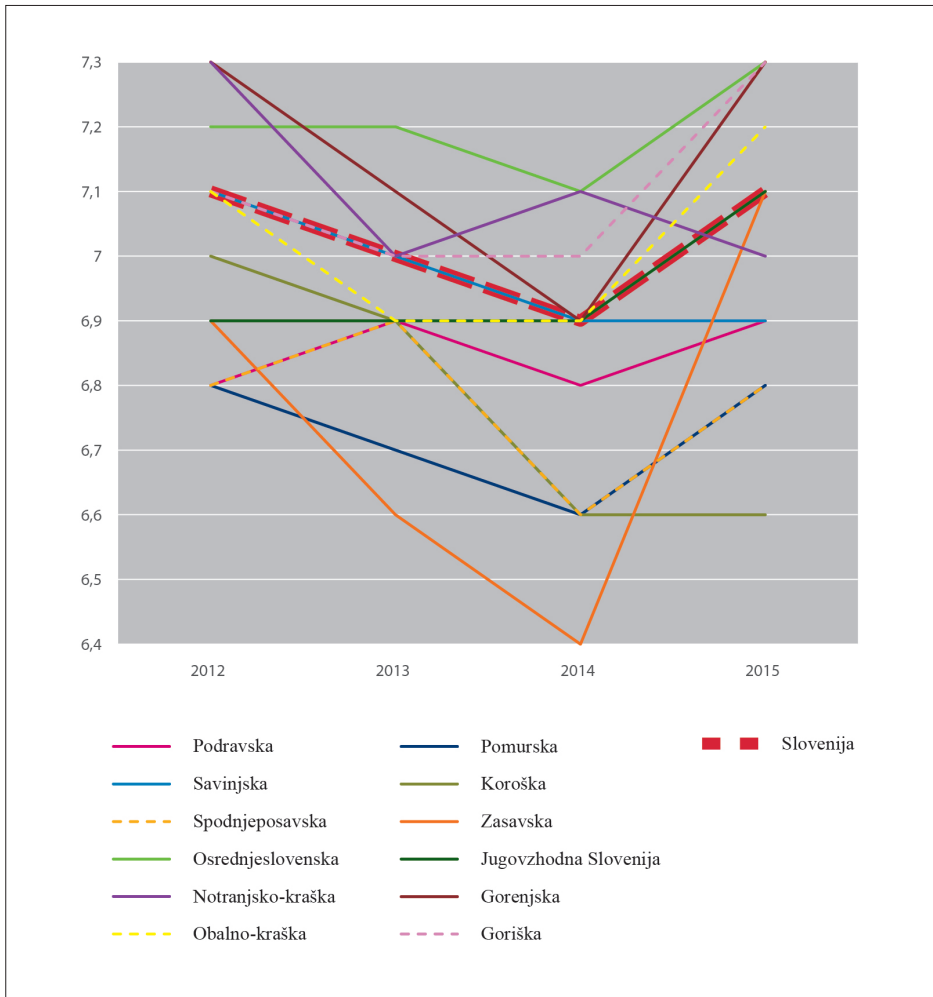
Na sliki 5.4 sta kartografsko prikazana agregirana kazalca subjektivne ocene kakovosti življenja po statističnih regijah v Sloveniji leta 2015. Zgornja karta prikazuje rangirano

Slika 5.2: Samoocena splošnega zadovoljstva z življenjem po statističnih regijah v Sloveniji leta 2015.

Vir: SURS-SILC (2017).

Slika 5.3: Spreminjanje samoocen splošnega zadovoljstva z življenjem po statističnih regijah v Sloveniji v obdobju 2012–2015.

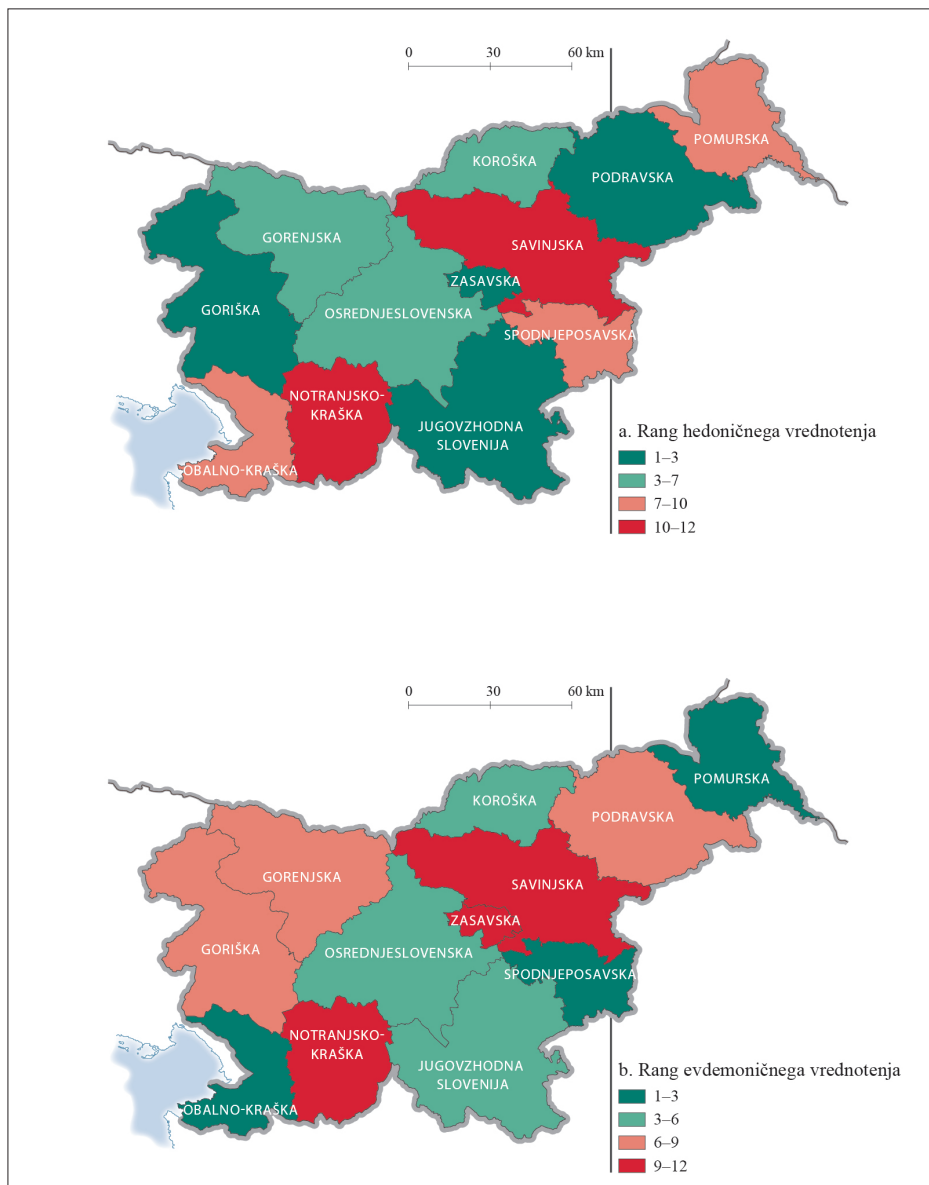

Vir: SURS – SILC (2017).

agregirano oceno hedonističnega ocenjevanja zadovoljstva z življenjem na podlagi 5 vprašanj (merski instrument *Satisfaction with life scale*, SWLS; Diener, Emmons in sod., 1985). Vprašanja se nanašajo na strinjanja z izjavami, da je anketirančevo življenje blizu idealnemu, so njegovi življenjski pogoji odlični, je zadovoljen s svojim življenjem, je dosegel pomembne stvari, ki jih želi v svojem življenju ter da ne bi skoraj ničesar spremenil, če bi še enkrat živel svoje življenje. Spodnja karta predstavlja rangirane agregirane ocene evdemoničnega vrednotenja kakovosti življenja na podlagi 3 vprašanj. Vprašanja se nanašajo na strinjanja z izjavami, da se anketirancu zdijo stvari, ki jih počne v življenju, vredne njegovega časa, denarja in truda, da je svoboden pri odločanju o tem, kako živi ter da na splošno nase gleda pozitivno. Primerjava kart

podpira zavzemanje za uporabo več subjektivnih merskih instrumentov hkrati, saj dejansko odražajo različne vidike kakovosti življenja. V kontekstu regionalnega razvoja kakovost življenja nujno obravnavamo na večkratno posplošen način: agregirano na

Slika 5.4: Primer hedoničnega (a) in evdemoničnega (b) pogleda na regionalno kakovost življenja v Sloveniji.

Opomba: povprečne ocene vrednotenij po statističnih regijah so pretvorjene v range; nižji rang pomeni višjo oceno stopnje kakovosti življenja.

Vir: Lastna raziskava s pomočjo študentov leta 2015, n=815.

prebivalstvo večjih območij, na podlagi posplošenih trendov spreminjanja dejavnikov in elementov kakovosti življenja prebivalstva, z izpostavljanjem poenostavljenih povezav med dejavniki in elementi kakovosti življenja, s poenostavljeno empirično opredelitvijo proučevanega pojava, s povezovanjem le posredno povezljivih dosedanjih raziskav kakovosti življenja in sorodnih pojavov. Regionalna raven merjenja kakovosti življenja se ne zdi najprimernejša z vidika prostorskega merila, v katerem poteka vsakodnevno življenje večine prebivalcev. Regije, v našem primeru statistične regije, so zaradi svoje velikosti notranje lahko zelo okoljsko, gospodarsko in družbeno heterogene in so praviloma veliko večje, kot »območja vsakodnevnega življenja« prebivalcev. Posplošitev ocen kakovosti življenja na regionalno raven nujno zmanjša razlike med obravnavanimi območji. Vendar obstaja pomemben razlog, da izvajamo posplošitve po regijah: na regionalni ravni poteka pomemben del načrtovanja in spremljanja (trajnostnega) razvoja v Evropski uniji in tudi v Sloveniji. Zato je nujno, da regionalno raven vrednotenja trajnostne kakovosti življenja vključimo kot eno izmed prostorskih ravni v sodobnem raziskovanju kakovosti življenja.

5.4 Izzivi in priložnosti raziskovanja trajnostne območne kakovosti življenja

Pregled izbranih »dokazov«, ki odražajo različne dileme ali nakazujejo korake naprej na področju raziskovanja območne kakovosti življenja prinaša več vprašanj, kot odgovorov. Tega so raziskovalci na tem področju pravzaprav vajeni, saj se proučevanje predmeta, o katerem ni vsaj približnega soglasja niti na filozofski ravni, nujno sooča z nedorečenostjo tudi na empirični raziskovalni ravni.

Rešitev teh nedorečenosti ni preprosta. Morda nam pomaga iz zagate prav predlagani pogled od daleč, na kakovost življenja kot »dejanski pojav« in ne le kot teoretičen konstrukt in predmet akademske razprave. Poleg številnih vprašanj in komentarjev naša razprava prinaša tudi eno večjo, na videz utopično idejo, ki jo imenujemo sistem trajnostne kakovosti življenja. Predlog ima zelo racionalno podlago. Premik od načelnega podpiranja in zavzemanja za trajnostni razvoj in trajnostno kakovost življenja proti dejanskim trajnostnim kakovostnim življenjem zahteva spremenjena življenja posameznikov, lokalnih skupnosti, družbe. Sistem trajnostne kakovosti življenja bi lahko pri spremembah življenj odigral zelo pomembno, z marsikaterega vidika morda kar ključno vlogo. Predlagani sistem temelji na povezavi med opredelitvijo ciljev trajnostnega razvoja družbe, ki vodijo do trajnostne kakovosti življenja, ter načinom udeležbe posameznikov na poti proti tem ciljem. Posameznikova udeležba naj bi temeljila na zavestnem sodelovanju, kot »člana« v lokalni in širši skupnosti, učinkovitem, posamezniku prilagojenem načinu informiranja, ozaveščanju, opolnomočenju, ob hedonističnem in morda še bolj evdemoničnem načinu spremljanja približevanja zastavljenim ciljem. Uspešno kombiniranje hedonističnih in evdemoničnih principov bi se lahko odražalo v opredeljevanju ciljev, kazalcev in razlag stopnje udeležanja trajnostne kakovosti življenja, a tudi na ravni neposredne uporabniške izkušnje. Na primer bolj tekmovalna, sebična, torej bolj hedonistična nagnjenja bi uporabniki zadovoljevali z meritvami

uspešnosti pri zasledovanju ciljev trajnostne kakovosti življenja. Evdemonična načela, vrline, globlje občutenje sreče in odgovornosti do drugih pa bi na primer razvijali in krepili ob vsakokratnem nazornem seznanjanju s prispevanjem k ciljem trajnostne kakovosti življenja lokalne skupnosti, regije ali človeštva kot celote. Regionalna raven bi bila le ena od ravni vrednotenja, primerjav, prikazov, oziroma eden od vpogledov v sistem kakovosti življenja. V razpravi smo problematizirali razkorak med lokalno ravno, na kateri večina posameznikov vsakodnevno živi in jo razmeroma dobro pozna, ter regionalno ravno, ki jo posameznik manj dobro pozna, si zato na primer težje predstavlja primerjave z drugimi regijami ali lasten prispevek k doseganju trajnostne regionalne kakovosti življenja. Vendar bi zaradi zelo visokega političnega in gospodarskega pomena regionalne ravni v EU, ki se odraža tudi v bogatih zbirkah podatkov, prav regionalna raven sistema trajnostne kakovosti življenja lahko najhitreje zaživela na ozemlju celotne EU.

Pilotno preizkušanje sistema bi bilo najbrž smiselno na več (manjših) območjih hkrati, kar bi omogočalo medsebojno primerjavo uspešnosti delovanja sistema in s tem morda tudi večjo spodbudo za sodelovanje posameznikov in lokalnih oziroma regionalnih skupnosti pri uporabi sistema. Slovenija se zdi zelo primerna – kot eno od izbranih območij – za pilotno preizkušanje takšnega sistema: zaradi velikosti in raznolikosti ozemlja, dobre informacijsko-komunikacijske pokritosti in opremljenosti, velikega obstoječega znanja v številnih vedah in dejavnostih, potrebnega za zasnovano učinkovitega sistema, dosedanje odzivnost javnosti na »velike projekte«, kakršen je bil na primer Očistimo Slovenijo, nenazadnje pa tudi izrecno zavzemanje vodstva države za doseganje kakovostnega življenja v že omenjeni Viziji za Slovenijo 2050.

Sistem trajnostne kakovosti življenja bo morda ostal zgolj zanimiva ideja, o kateri bomo razmišljali kdaj kasneje. Izmed ostalih izzivov na tem področju pa za raziskovalce v prihodnje morda kot »najglasnejše« izpostavimo naslednje:

- načela trajnostnega razvoja in teženje k manj površinskim merilom kakovosti življenja postavljata pred raziskovalce izziv, da iščejo načine dopolnitve hedonističnih z bolj evdemoničnimi in trajnostno usmerjenimi cilji razvoja družbe;
- učinkovita povezanost merjenja stopnje približevanja trajnostni kakovosti življenja z merljivimi elementi vsakodnevnega življenja posameznikov in lokalnih skupnosti; s tem je povezano nadaljevanje dvosmernega razvoja kazalcev trajnostnega razvoja – v smeri standardizacije »temeljnih« kazalcev ter v smeri »alternativnih«, »specifičnih« kazalcev kakovosti življenja; na to bo navezana tudi metodologija »zgoščanja informacij« o kakovosti življenja, saj bodo primerljivi skupni oziroma agregirani kazalci primerljivi v času in med območji le, če bodo izračunani na primerljiv način;
- učinkovita »informacijsko-akcijska zanka« - sistem obveščanja, ozaveščanja, opolnomočenja in pomoči pri delovanju posameznikov in lokalnih oziroma regionalnih skupnosti na poti k udeležanju trajnostne kakovosti življenja;
- iskanje učinkovitih poti za uveljavitev vrednot in praks, ki omogočijo, da trajnostna kakovost življenja postane temeljni cilj posameznika in družbe.

Viri in literatura

- Anić, P., 2012. How to find happiness: adolescent's life goals and free time activities. Doktorska disertacija. Oddelek za psihologijo, Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani, 195 str. URL: https://bib.irb.hr/datoteka/629215.Anic_P_2012._How_to_find_happiness_Adolescents_life_goals_and_free_time_activities.pdf (citirano 17. 2. 2017).
- Cantril, H., 1965. The pattern of human concerns. Rutgers University Press, 427 str.
- Diener, E., Emmons, R. A. in sod., 1985. The satisfaction with life scale. *Journal of Personality Assessment*, 49, str. 71–75.
- Eurofund, Evropska raziskava o kakovosti življenja EQLS izvedena v letih 2003, 2007, 2012. URL: <https://www.eurofound.europa.eu/sl/surveys/european-quality-of-life-surveys> (citirano 17. 1. 2017).
- Eurostat, 2012. EU-SILC 2013 Module on Well-being. URL: http://ec.europa.eu/eurostat/documents/1012329/6071326/2013_Module_Well-being.pdf/93ac2517-f6ac-4ed5-8c42-ca89568ea5c9 (citirano 17. 1. 2017).
- Eurostat, 2015. Quality of life indicators - overall experience of life. URL: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Quality_of_life_indicators_-_overall_experience_of_life (citirano 17. 1. 2017).
- Eurostat, 2016. Analytical report on subjective well-being, 2016 edition, 38 str. URL: <http://ec.europa.eu/eurostat/web/products-statistical-working-papers/-/KS-TC-16-005> (citirano 17. 1. 2017).
- Eurostat, 2017. Quality of life (QOL) – Context. URL: <http://ec.europa.eu/eurostat/web/gdp-and-beyond/quality-of-life/context> (citirano 17. 1. 2017).
- Kozina, J., 2013. Življenjsko okolje prebivalcev v ustvarjalnih poklicih v Sloveniji. Doktorska disertacija. Oddelek za geografijo, Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani, 231 str.
- Kozina, J., 2016. Življenjsko okolje ustvarjalnih ljudi v Sloveniji. *Geografija Slovenije*, 35, 137 str.
- Krevs, M., 1996. Geografski vidiki življenjske ravni prebivalstva. V: Pak, M. (ur.). *Spodnje Podravje s Prlekijo: možnosti regionalnega in prostorskega razvoja*. Zveza geografskih društev Slovenije, str. 335–349.
- Krevs, M., 1998. Geografski vidiki življenjske ravni prebivalstva v Sloveniji. Doktorska disertacija. Oddelek za geografijo, Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani, 234 str.
- Krevs, M., 1999. Glavne razlike v življenjski ravni med slovenskimi mestnimi, obmestnimi in podeželskimi območji. *Dela*, 14, str. 151–162.
- Krevs, M., 2000. Geographical contribution to the level of living research. V: *Zbornik referatov. II. Kongres na geografite od Republika Makedonija so struen seminar za nastavnice po geografija, Ohrid, 3.–5.11.2000. Makedonsko geografsko društvo*; str. 354–361.

- Krevs, M., 2002. Geografski vidiki življenjske ravni prebivalstva Ljubljane. V: Pak, M. (ur.). Geografija Ljubljane. Ljubljana: Oddelek za geografijo Filozofske fakultete, str. 117–132.
- Krevs, M., 2015. Geografija kakovosti življenja 2015. Raziskava s sodelovanjem študentov Oddelka za geografijo, Filozofske fakultete, Univerze v Ljubljani. Neobjavljeno gradivo.
- Land, K. C., Michalos, A. C., 2015. Fifty years after the social indicators movement: has the promise been fulfilled? An Assessment and an Agenda for the Future. URL: <http://www.miqols.org/howb/wp-content/uploads/2016/06/LandAndMichalos-50YearsPaper-Draft7.pdf> (citirano 17. 2. 2017).
- Le Gonnidec, P., 2009. SOS-21. Jeu de monde virtuel pour le développement durable. URL: <http://cursus.edu/institutions-formations-ressources/formation/13138/sos-21-jeu-monde-virtuel-pour/#.WLF1qvnhCPq> in <http://serious.gameclassification.com/FR/games/14092-SOS-21--le-jeu/index.html> (citirano 17. 1. 2017).
- Legatum Institute. 2011. Index prosperity database. URL: www.prosperity.com (citirano 17. 2. 2017).
- Local quality of life counts, 2010. A handbook for a menu of local indicators of sustainable development. Department of the Environment, Transport and the Regions. URL: <http://www.proveandimprove.org/documents/localqolc.pdf> (citirano 17. 1. 2017).
- Mandič, S., 2015. Opolnomočenje kot nova paradigma spreminjanja družbe in potencial v Sloveniji. Teorija in praksa, 52, 5, str. 825–843.
- Norton, D. L., 1976. Personal destinies: a philosophy of ethical individualism. Princeton University Press.
- OECD, 2013. Guidelines on measuring subjective well-being. OECD Publishing. URL: <https://www.oecd.org/statistics/Guidelines%20on%20Measuring%20Subjective%20Well-being.pdf> (citirano 17. 1. 2017).
- OECD, 2015a. How's Life. Measuring well-being. URL: http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/economics/how-s-life-2015_how_life-2015-en#page44 (citirano 17. 1. 2017).
- OECD, 2015b. Better Life Index. URL: <http://www.oecdbetterlifeindex.org/> (citirano 17. 1. 2017).
- OECD, 2015c. Regional Well-being. URL: <https://www.oecdregionalwellbeing.org/> (citirano 17. 1. 2017).
- Ostenfeld, E., 1994. Aristotle on the good life and quality of life. V: Nordenfeld, L. (ur.), Concepts and measurements of quality of life in health care. Kluwer Academic Publishers; str. 19–34.
- Robeyns, I., van der Veen, R. J., 2007. Sustainable quality of life. Conceptual analysis for a policy-relevant empirical specification. Netherlands Environmental Assessment Agency (MNP), 99 str. URL: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.606.9074&rep=rep1&type=pdf> (citirano 28. 1. 2017).

- Rudar Neral, M., 2013. Razlike v kakovosti življenja med slovenskimi regijami po raziskavi EQLS 2007. Magistrska naloga. Fakulteta za uporabne družbene vede, Nova Gorica; 152 str.
- Seligman, M.E.P., 2002. Authentic Happiness. Nicholas Brealey Publishing, 322 str.
- Slabe Erker, R., Lavrač, V., 2009. Mesto sreče v ekonomiji in strategiji trajnostnega razvoja. IB Revija, 3–4, str. 5–20. URL: <http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-DTTJ7EQH/> (citirano 17. 1. 2017).
- Smith, D.M., 1973. A geography of social well-being in the United States. McGraw-Hill.
- SURS – Kakovost življenja. URL: http://www.stat.si/qol/index_sl.html (citirano 17. 1. 2017).
- SURS - SILC, 2017. Samoocena splošnega zadovoljstva z življenjem – SILC, podatki po statističnih regijah, letno, 2012–2015. SI-STAT. URL: http://pxweb.stat.si/pxweb/Database/Dem_soc/08_zivljenjska_raven/18_08720_silc_zadovol_zivljenje/18_08720_silc_zadovol_zivljenje.asp (citirano 27. 1. 2017).
- SURS, 2012–2015. Samoocena splošnega zadovoljstva z življenjem – SILC. Metodologija. URL: <http://www.stat.si/StatWeb/Common/PrikaziDokument.ashx?IdDatoteke=8291> (citirano 17. 1. 2017).
- Tiran, J., 2015. Geografsko vrednotenje bivalnega okolja v izbranih slovenskih mestih. Doktorska disertacija. Oddelek za geografijo, Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani, 323 str.
- Tiran, J., 2016. Measuring urban quality of life : case study of Ljubljana = Merjenje kakovosti življenja v mestu : primer Ljubljane. Acta geographica Slovenica 56, št. 1, str. 57–73. URL: <http://ojs.zrc-sazu.si/ags/article/view/828/4006> (citirano 28. 1. 2017).
- Tiran, J., 2017. Kakovost bivalnega okolja v Ljubljani. Georitem 28. 110 str.; URL: <http://zalozba.zrc-sazu.si/p/1398> (citirano 28. 1. 2017).
- Verlič-Dekleva, B. 1996: Prostor in kakovost življenja. V: Svetlik, I. (urednik), Kakovost življenja v Sloveniji. Fakulteta za družbene vede, Ljubljana; str. 233–252.
- Vizija Slovenije 2050. URL: <http://slovenija2050.si/vizija-slovenije-2050/> (citirano 15. 2. 2017)
- Vurunič, S., 2012. Večkriterijsko vrednotenje kvalitete bivalnega okolja v občini Celje. Projektno poročilo. Oddelek za geografijo, Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani; 34 str.
- World Happiness Report 2015, 2015. Helliwell, J. F., Layard, R., Sachs, J. (ur.). URL: <http://worldhappiness.report/wp-content/uploads/sites/2/2015/04/WHR15-Apr29-update.pdf> (citirano 17. 1. 2017).